

Three-Component Nominations in the Ukrainian Terminosystem of Natural-Museum Affairs

Ivanna Fetsko

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Applied Linguistic

Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine

Email: ivanka_fly@ukr.net

Abstract

The basis of professional communication in any field is a special terminology, which is improved along with the development of the relevant profession. For museology, as for any other branch of science, culture, or art, the terminological component is no less important. Recently, scientific circles have clearly seen an increase in interest in museology, its theoretical understanding, improvement of the professional urgent apparatus, which indicates positive changes in the field.

The term system of natural-museum affairs according to the number of involvement of components consists of two structural types: synthetic (one-component) and analytical (two-component, three-component, and multicomponent) terms. In the natural-museum terminology, the terminology is one of the main means of professional nomination. The article is devoted to the study of the structural organization of terms of natural-museum affairs. It is found out that in the Ukrainian term system of natural-museum affairs the multicomponent terms arise based on two-component terms due to the further concretization of their value, reflecting the process of development and complication of scientific concepts occupy a prominent place and quantitative analysis was performed. It is determined that within the three-component term units of the studied industry according to the structural model noun + adjective + noun formed 36% of the total number of three-component term

units, according to the structural model adjective + noun + noun – 42%,
according to the structural model adjective + adjective + noun – 14%,
according to the structural model noun + noun + noun – 8%.

Keywords: Ukrainian language, term, three-component term compound,
natural-museum affair, structural model.

ТРИКОМПОНЕНТНІ НОМІНАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ПРИРОДНИЧО-МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Іванна Фецько

Анотація

Основою професійного спілкування в будь-якій галузі є спеціальна термінологія, яка вдосконалюється разом із розвитком відповідного фаху. Для музейництва, як і для будь-якої іншої галузі науки, культури чи мистецтва, термінологічна складова має не менш вагоме значення. Останнім часом у наукових колах виразно простежується зростання інтересу до питань музейництва, його теоретичного осмислення, удосконалення фахового термінного апарату, що свідчить про позитивні зміни галузі.

Термінна система природничо-музейної справи відповідно до кількості залучення компонентів складається з двох структурних типів: синтетичних (однокомпонентних) та аналітичних (двокомпонентних, трикомпонентних та багатокомпонентних) термінів. У природничо-музейній терміносистемі терміносполуки є одним із основних засобів професійної номінації. Вивченню структурної організації терміносполук природничо-музейної справи й присвячено статтю. З'ясовано, що в українській термінній системі природничо-музейної справи чільне місце займають багатокомпонентні терміни, які виникають на основі двокомпонентних терміносполук унаслідок подальшої конкретизації їхнього значення, відображаючи процес розвитку й ускладнення наукових понять, розкрито закономірності формування трикомпонентних терміносполук, виявлено їхні основні структурні моделі та проведено кількісний аналіз. Визначено, що в межах трикомпонентних терміноодиниць досліджуваної галузі за структурною моделлю іменник

+ прикметник + іменник утворено 36 % від загальної кількості трикомпонентних терміноодиниць, за структурною моделлю прикметник + іменник + іменник – 42 %, за структурною моделлю прикметник + прикметник + іменник – 14 %, за структурною моделлю іменник + іменник + іменник – 8 %.

Ключові слова: українська мова, термін, трикомпонентна терміносполука, природничо-музейна справа, структурна модель.

Розвиток сучасного суспільства супроводжується появою нових видів людської діяльності й розширенням напрямів наукових досліджень. Для забезпечення комунікативних і дослідницьких функцій у кожній спеціальній сфері діяльності відбувається формування нових термінів, що поповнюють як корпус спеціальної лексики, так і словниковий склад мови загалом (Байтерякова, Байтеряков, Байтеряков, 2019, с. 90). Терміни, що виражають поняття, які належать до якої-небудь однієї галузі людської діяльності чи людського пізнання не існують ізольовано, а об'єднуються в систему, яка в ідеальному випадку відображає систему знань цієї галузі. Кожен термін є невід'ємним елементом термінної системи, під якою розуміють сукупність елементів цілого, між котрими існує особливий та тривалий зв'язок і які адекватно висловлюють систему понять теорії та описують певну спеціальну галузь людських знань чи діяльності. Сукупність зв'язків у межах такого цілого визначає його структуру (Дорошенко, 2002, с. 151). Структурні особливості є одним із важливих завдань лінгвістичного дослідження. Термінофонд сучасних термінних систем різних галузей активно поповнюється не лише однокомпонентними терміноодинаціями, а й терміносполуками – окремо оформленими, семантично цілісними утвореннями, що складаються з двох і більше компонентів, які передають складну внутрішню співвіднесеність у колі наукових понять (Малевич, 2009, с. 35). У сучасних національних терміносистемах різних галузей знань аналітична деривація є одним із продуктивних способів номінації. Продуктивність цього способу зумовлена як лексичною природою терміна, так і його функційним призначенням. Аналітичні терміни підпорядковані внутрішньомовним законам і загальномовним впливам, відображаючи загальні тенденції розвитку сучасної української літературної мови (Гарашенко, 2016, с. 175).

За останні роки українське термінознавство збагатилося низкою наукових праць, які присвячено сучасним терміносистемам, вивчаючи які науковці більшою чи меншою мірою торкалися проблем аналітичної номінації. Так, О. Шпильківська (2009) встановлює проблеми

функціонування багатокomпонентних термінів у терміносистемі фінансового права сучасної української мови, О. Петухова (2011) здійснює аналіз структурних моделей українських термінів металознавства, визначає ступінь продуктивності та характеризує тенденції структурного моделювання на сучасному етапі, І. Бойко (2015) характеризує особливості багатокomпонентних термінів у косметології, встановлює найбільш поширені їхні структурні моделі, Л. Гаращенко (2016) розкриває закономірності формування багатокomпонентних терміносполук загальнотехнічної терміносистеми, визначає найпоширеніші структурні моделі багатокomпонентних термінів, М. Заверюченко (2016) розглядає аналітичні номінації української метеорологічної галузі, визначає та описує типові структурні моделі, за якими утворено багатокomпонентні метеорологічні терміни, встановлює ступінь продуктивності окремих структурних моделей, М. Личук та О. Захуцька (2017) окреслюють основні тенденції структурного моделювання біологічних термінів, зокрема назв дерев і кущів, М. Дзюба (2018) розкриває особливості творення та функціонування багатокomпонентних епонімічних термінів у природничих терміносистемах сучасної української мови, С. Лагдан (2018) досліджує структурні моделі аналітичних термінів із компонентом «вагон» термінології залізничного транспорту тощо.

Вивчення терміносистеми галузі природничо-музейної справи в українській мові становить інтерес як для лінгвістів, так і для фахівців сфери музейництва, оскільки останнім часом ця галузь активно розвивається і щоразу збільшується кількість музейних закладів різного профільного типу. Зважаючи на те, що за останні два десятиліття термінознавчі студії в українській лінгвістиці значно збагатилися внаслідок появи численних праць, які присвячено термінології різних галузей професійної діяльності, до сьогодні поглибленого дослідження структурних особливостей природничо-музейних термінів ще не було, що й становить **актуальність дослідження**.

Мета статті – виявити специфіку структури та характерні

особливості трикомпонентних термінів природничо-музейної справи, окреслити найпоширеніші структурні моделі, визначити ступінь їхньої продуктивності.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше детально описано трикомпонентні терміни природничо-музейної справи, визначено їхні продуктивні структурні моделі. Це питання в такому ракурсі ще не висвітлювалося в українському мовознавстві.

Об'єкт дослідження – трикомпонентні терміни галузі природничо-музейної справи.

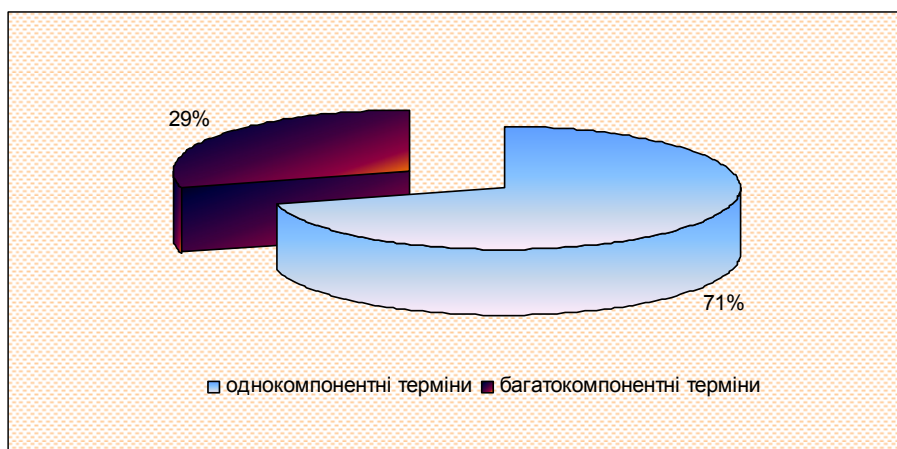
Предметом дослідження є структурні особливості термінів природничо-музейної справи сучасної української мови.

Джерельною базою роботи слугував словник природничої музейної термінології О. Климишина (2003).

Значного поширення в терміносистемі природничо-музейної справи набули терміносполуки, які, як відомо, є одним із основних засобів термінної номінації. У межах досліджуваної терміносистеми синтаксичний спосіб творення термінів шляхом поєднання мовних одиниць різних типів є досить продуктивним. Саме в терміносполуках відображається вся комплексно-структурна складність відповідної наукової галузі. Українська терміносистема галузі природничо-музейної справи не є винятком із загального правила і складається із синтетичних (однокомпонентних) терміноодиниць та аналітичних термінів, які охоплюють багатокомпонентні сполуки, у структуру яких входить декілька компонентів. В українській термінній системі природничо-музейної справи чільне місце займають багатокомпонентні терміни. Наявність зазначених терміноодиниць обумовлюється тим, що у процесі розвитку науки й техніки виникає потреба у створенні більш точних позначень. Це зумовлює виникнення нових термінів через співвіднесення вже наявних з уточнювальними мовними одиницями. Багатокомпонентні природничо-музейні терміни найчастіше виникають на основі двоконпонентних терміносполук унаслідок подальшої

конкретизації їхнього значення, відображаючи процес розвитку й ускладнення наукових понять.

Багатокомпонентні терміни становлять важливу частину загального обсягу термінів природничо-музейної справи (див. діаграму 1). У таких конструкціях залежні мовні одиниці визначають різні аспекти значення стрижневого компонента. У процесі функціонування в таких сполуках відбуваються різні семантичні процеси, зумовлені як внутрішніми взаємовідношеннями мовних одиниць, так і зовнішнім впливом усієї термінної системи, особливо сусідніх елементів та ланок, що утворюють

Діаграма 1. Кількісне співвідношення термінів природничо-музейної справи за структурою

внутрішні системні об'єднання.

Разом із двокомпонентними терміноодиницями досліджуваної термінної системи значну роль відіграють трикомпонентні терміноодиниці.

У межах трикомпонентних термінних одиниць природничо-музейної справи виділяємо такі структурні моделі:

- 1) переважну більшість становлять терміни, у яких основне термінне значення виражене групою **іменник + прикметник + іменник**.

Терміноодиниці цього типу утворені за моделлю $N^1 + Adj^2 + N$ (36 % від загальної кількості трикомпонентних терміноодиниць): а) $N + Adj + N$: *акт внутрішньої передачі, атрактивність музейного предмета, вивчення музейного предмета, виготовлення природничих препаратів, властивості музейного предмета, експресивність музейного предмета, естетичність музейного предмета, зберігання музейних фондів, історія музейної справи, каталог музейних колекцій, класифікація музейних експозицій, методика музейної справи, напрями музейної діяльності, облік музейних фондів, опис музейних фондів, охорона навколишнього середовища, предмет загальної музеології, предмет музейного значення, програма музейної експедиції, переоблік музейних фондів, списання музейного предмета, формування музейних фондів, шкідники музейних предметів та ін.; б) $N + Adj^3 + N$: *документація науково-просвітницької роботи, зміст природничо-музейної експозиції, склад природничо-музейних фондів, структура природничо-музейних фондів, тип лісорослинних умов та ін.; в) $Nc^4 + Adj + N$: *парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та ін.***

- 2) не менш поширеною є група **прикметник + іменник + іменник**, у якій співіснують такі моделі (42 % від загальної кількості трикомпонентних терміноодиниць): а) $Adj + N + N$: *Вчена рада музею, джерельна база експозиції, екологічна група асоціацій, жива оболонка Землі, Зелена книга України, міжнародна рада музеїв, міжнародний день музеїв, монтажний лист експозиції, музейний фонд України, Червоний список видів та ін.; б) $Adj + N + N$: *інформаційно-пошукова система музею, природно-заповідний фонд України, редакційно-видавнича рада музею та ін.* Такі тричленні структури уточнюють і деталізують двокомпонентні терміни. Однак трапляються також одиниці, оформлені як модель **іменник +***

---

¹N – іменник

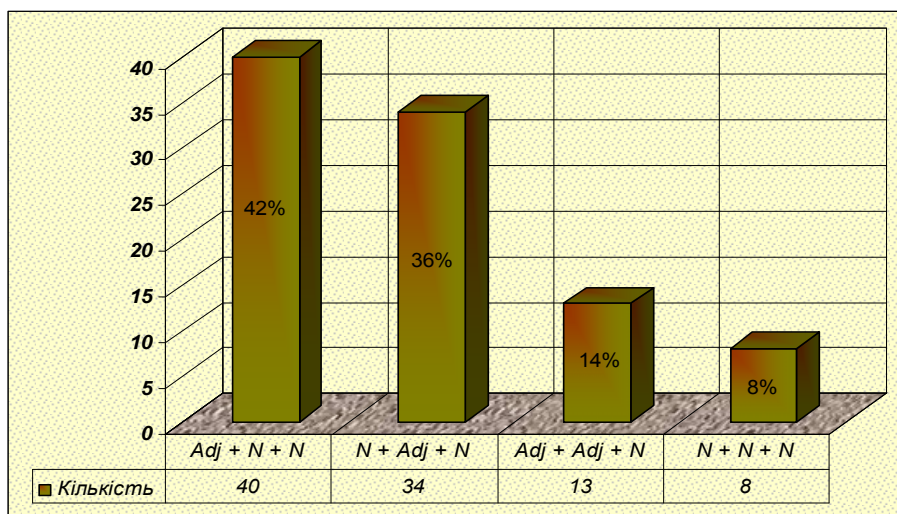
²Adj – прикметник

³Adj³ – складний прикметник

⁴Nc – складний іменник

- іменник + прикметник**, що по суті є тією ж самою моделлю, оскільки прикметник залежить від другого іменника: *анатомія тварин порівняльна, вирішення експозиції барвне, вирішення експозиції генеральне, експертиза проекту екологічна, ємність середовища біологічна, класифікація екосистем типологічна, комплектування фондів наукове, концепція експозиції наукова, концепція експозиції художня, концепція музею наукова, метод комплектування систематичний, проєкт експозиції ескізний, функції музею соціальні, чинники еволюції елементарні* та ін.;
- 3) окрему частину в досліджуваній терміносистемі становлять терміносполуки, утворені за моделлю **прикметник + прикметник + іменник** (Adj + Adj + N) (14 % від загальної кількості трикомпонентних терміноодиниць): *національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, універсальна конструктивна система* та ін. Для групування термінів музейництва у словниках упорядники часто застосовують інверсію (перестановку компонентів), наприклад, за так званою моделлю **іменник + прикметник + прикметник** (N + Adj + Adj) утворено такі терміноодиниці: *програма міжнародна біологічна, програма міжнародна гідрологічна, середовище навколишнє природне* та ін.; модель **прикметник + іменник + прикметник** (Adj + N + Adj) представляють такі терміноодиниці: *експозиційний ряд систематичний, музейна політика національна* та ін. Такі терміносполуки виникають унаслідок ускладнення двокомпонентних структур через подальшу конкретизацію, що відбувається приєднанням означення до означуваного за вказівки на різновид поняття, названого терміносполукою. У таких конструкціях перший прикметник виконує уточнювальну функцію. Наприклад, термін *експозиційний метод* після приєднання до нього ще одного прикметника диференціюємо за певними ознаками: *експозиційний метод* може бути *ансамблевий, систематичний, тематичний*;
- 4) менш продуктивною є група **іменник + іменник + іменник** (N + N

+ N) (8 % від загальної кількості трикомпонентних терміноодиниць): *книга реєстрації актів, план комплектування фондів, принцип побудови експозиції* та ін. У таких терміносполуках препозитивний іменник уточнює основну ознаку середнього компонента, а субстантив у постпозиції позначає категорію об'єкта, на який спрямовано семантичний вплив попередніх одиниць.

Діаграма 2. Кількісний склад трикомпонентних термінів природничо-музейної справи

Отже, для сучасного етапу розвитку науки характерною є номінація понять за допомогою багатокомпонентних терміносполук, які незалежно від їхньої довжини та лексико-граматичного категорійного складу виражають одне термінне значення.

Лінгвістичний аналіз трикомпонентних терміноодиниць природничо-музейної справи уможливив визначити їхні продуктивні моделі. Трикомпонентні природничо-музейні терміни найчастіше виникають на основі двокомпонентних терміносполук унаслідок конкретизації їхнього значення або ж можуть не проходити етапу двокомпонентної терміносполуки, а утворюватися як самостійні одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Байтерякова, Н. Ю., Байтеряков, О. З., Байтеряков, Є. О. (2019) Структурно-логічне моделювання термінів на прикладі англійської спелеологічної термінології. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Т. 30 (69). № 3. Ч. 1. с. 90–95.
- Бойко, І. І. (2015) Структурні моделі багатокомпонентних термінів-словосполучень у косметології. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. № 3. с. 47–53.
- Гарашенко, Л. Б. (2013) Багатокомпонентні термінологічні одиниці загально технічної терміносистеми. Термінологічний вісник. Вип. 2 (2). с. 65–71.
- Гарашенко, Л. Б. (2016) Семантична структура аналітичних термінів науково-технічної термінології. Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Вип. 44. с. 175–182.
- Дзюба, М. М. (2018) Особливості багатокомпонентних епонімічних термінів. Закарпатські філологічні студії. № 6. с. 11–15.
- Дорошенко, С. М. (2002) Про польову структуру української термінології нафтогазової промисловості. Проблеми граматики і лексикології української мови. Зб. наук. праць. Київ. с. 151–159.
- Заверющенко, Н. П. (2016) Аналітичні номінації в українській метеорологічній термінології (семантика та структура). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. Вип. 74. с. 159–163.
- Климишин, О. С. (2003) Природнича музейна термінологія : словник-довідник. Львів: Державний природознавчий музей НАН України.
- Лагдан, С. П. (2018) Структурні моделі аналітичних термінів із компонентом «вагон» (на матеріалі термінології залізничного транспорту). Філологічні трактати. Т. 10. № 2. с. 67–76.
- Личук, М. І., Захуцька, О. В. (2017) Лінгвістичне описування двокомпонентних і трикомпонентних біологічних термінів:

- структурне моделювання. Науковий вісник НУБіП України. Серія : Філологічні науки. Вип. 272. с. 84–89.
- Малеви́ч, Л. Д. (2009) Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації. Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. Вип. VII. с. 35–38.
- Петухова, О. (2011) Структурне моделювання українських термінів металознавства. Вісник Нац. університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми української термінології. № 709. с. 43–46.
- Шпильківська, О. В. (2009) Багатокомпонентні терміни (терміни-словосполучення) фінансового права в українській мові. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Вип. 20. с. 747–750.

